

UDK 339.92(497.11:450)
Biblid 0543-3657, 70 (2019)
God. LXX, br. 1174, str. 22–38
pregledni članak
Primljen: 26.11.2018.

Ivana BOŽIĆ MILJKOVIĆ¹

Ekonomski odnosi Republike Srbije i Republike Italije

SAŽETAK

U radu se analiziraju ekonomski odnosi Republike Srbije sa Republikom Italijom u novim geostrategijskim i geoekonomskim relacijama. Od početka XXI veka, ove dve zemlje ostvaruju stabilnu i rastuću saradnju u oblasti spoljne trgovine. U poslednje dve godine, Italija se, kao spoljnotrgovinski partner Srbije, nalazi na prvom mestu, a takođe, pripada grupi malog broja zemalja sa kojima Srbija ostvaruje suficit u spoljnoj trgovini. Italija je takođe jedna od vodećih zemalja po obimu i vrednosti stranih direktnih investicija plasiranih u razvoj srpske privrede od početka procesa tranzicije do danas. Aktuelan obim i intenzitet ekonomske saradnje između Srbije i Italije ima korene u istoriji njihovih ekonomskih odnosa, a aktuelni politički i ekonomski odnosi Srbije sa Evropskom unijom određiće smernice budućeg razvoja te saradnje.

Ključne reči: ekonomska saradnja, spoljna trgovina, investicije, Srbija, Italija, Evropska unija.

Uvod

Aktuelni stepen razvoja ekonomskih odnosa Republike Srbije i Republike Italije proizvod je brojnih istorijskih, političkih, ekonomskih i društvenih činilaca. Pod dejstvom ovih činilaca, tokom različitih istorijskih razdoblja, oblikovana je ekonomska snaga svake od ovih zemalja, što je definisalo mesto svake od njih u međunarodnim ekonomskim odnosima i uslovljavalo oblike i intenzitet njihove bilateralne ekonomske saradnje. U novijoj istoriji, ekonomski odnosi Srbije i Italije posmatraju se u kontekstu

procesa globalizacije i regionalizacije. Obim i kvalitet tih odnosa određen je geostrategijskim položajem svake od njih, pre svega činjenicom da je Italija članica Evropske unije, a da Srbija pripada grupi zemalja u tranziciji, a u odnosu na Evropsku uniju ima status kandidata i snažne ambicije ka članstvu. U tom smislu, ekonomske odnose Srbije i Italije oblikuju i na njih utiču svi oni činioци koji su relevantni u odnosima Srbije i Evropske unije: napredak Srbije u procesu tranzicije i odnos sa Evropskom unijom i drugim zemljama Evrope i sveta.

Početak ovog veka dolazi do intenzivnije spoljnotrgovinske saradnje između Srbije i Italije. Determinante te saradnje čini ekonomsko nasleđe svake od njih, ali i pomenute pozicije koje zauzimaju u aktuelnim međunarodnim ekonomskim odnosima. Italijanska preduzeća, naročito iz oblasti automobilske i tekstilne industrije, kao i institucije iz sektora bankarstva i osiguranja su, na srpskom tržištu prepoznata kao veoma značajni investitori. Imajući u vidu tradiciju i pozitivna iskustva saradnje Srbije i Italije u oblasti investicija, kao i refleksiju te saradnje na spoljnu trgovinu u kojoj je značajno zastupljena intrasektorska trgovina, očekuje se da će se aktuelni trend održati i u budućnosti.

Istorijski osvrt na ekonomske odnose Srbije i Italije

Istorija međunarodnih ekonomskih odnosa potvrđuje da su nivo i obim ekonomske saradnje, između različitih zemalja, značajno uslovljeni kvalitetom njihovih političkih odnosa i stepenom razvoja njihove međusobne saradnje na tom planu. To posebno dolazi do izražaja kada se radi o spoljnoj trgovini, kao ključnom segmentu međunarodnih ekonomskih odnosa. Kada govorimo o istorijskim odnosima Srbije i Italije treba naglasiti da Srbija i šire – Balkansko poluostrvo, imaju veliki značaj za razvoj rimske imperije i kulture i na njihovo širenje u evropskim okvirima. I pored toga, ove dve zemlje su u različitim istorijskim razdobljima trpele brojne izazove, bile na suprotstavljenim stranama i suočavale se sa različitim problemima što je, svakako, imalo odraza na njihove međusobne političke, pa i ekonomske odnose.

Kratak osvrt na početak XX veka svedoči o tome da istorijski događaji u to vreme nisu pogodovali razvoju političkih i ekonomskih odnosa i saradnje između Srbije, odnosno u to vreme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, i Italije, već su, naprotiv, predstavljali pretnju njihovom trajnom narušavanju.² Italija je ulazak u Prvi svetski rat uslovljavala raznim ustupcima koje su u njenu korist trebale učiniti sile Antante, a deo njih se odnosio i na pripajanje

² Dragoljub Živojinović, *U potrazi za imperijom: Italija i Balkan početkom XX veka*, Albatros plus, Beograd, 2013.

Italiji severne Dalmacije sa mnogim ostrvima severnog hrvatskog i južnog srpskog primorja.³ Saveznici su te ustupke priznali Ugovorom potpisanim u Londonu 13.4.1915. godine.⁴ Italija je i po okončanju Prvog svetskog rata nastavila da koristi odredbe Ugovora iz Londona, pretendujući u sve većoj meri na prisvajanje jugoslovenskih teritorija. U toj diplomatskoj borbi za rešavanje tzv. jadranskog pitanja uživala je saglasnost i značajnu podršku Britanije i Francuske.⁵ U periodu između dva svetska rata, zategnuti politički odnosi između Jugoslavije i Italije imali su odrazai na dinamiku i kvalitet njihovih ekonomskih odnosa. Obnova njihovih trgovinskih veza počinje tek nakon Drugog svetskog rata. Kao što je u međunarodnim ekonomskim odnosima uobičajeno, tom procesu je prethodila obnova diplomatskih odnosa. Naime, jugoslovenska vlada je januara 1947. godine obavestila italijansku vladu o svojoj nameri da uspostavi političko predstavništvo na njenoj teritoriji.⁶ Diplomatsko prisustvo Srbije na teritoriji Italije, i obratno, logično je vodilo uspostavljanju ekonomskih odnosa između ove dve zemlje. Normativni okvir ekonomskih odnosa između Srbije i Italije bio je definisan članom 82 Ugovora o miru sa Italijom.⁷ Pregovori o bilateralnoj saradnji u oblasti trgovine između ove dve zemlje trajali su svega nekoliko meseci, a rezultirali su parafiranjem Sporazuma o trgovinskoj i ekonomskoj saradnji, aprila 1947. godine.⁸ Brojni problemi koji su pratili sam tok pregovora i realizaciju trgovinskog sporazuma, doprineli su tome da potpisivanje ovog dokumenta bude shvaćeno više kao politički, a manje kao ekonomski čin. Bilans vrednosti spoljnotrgovinske razmene Jugoslavije i Italije u prvoj godini primene sporazuma bio je u korist ekonomski jačeg. Naime, u tom periodu je iz Italije u Jugoslaviju uvezeno robe u vrednosti od oko 4 milijarde lira, dok je jugoslovenski izvoz u Italiju iznosio svega 1,2 milijarde lira.⁹ U periodu posle Drugog svetskog rata Italija, kao jedna od zemalja koje čine okosnicu Evropske ekonomske zajednice, jača svoj uticaj u međunarodnim političkim i ekonomskim odnosima. U periodu 60-ih i 70-ih godina, zahvaljujući razvoju industrije i velikom učešću malih i srednjih preduzeća u izvozno orijentisanim sektorima, dolazi do promene privredne strukture:

³ Vladimir Ćorović, *Istorija srpskog naroda*, knjiga 1, Ars Libri Beograd, 1997, str. 289.

⁴ Ibid., str. 291.

⁵ Momir Stojković, *Balkanski ugovorni odnosi 1876–1996*, Službeni list, Beograd, 1998.

⁶ Miljan Milkić, „Obnova trgovinskih veza Jugoslavije i Italije posle Drugog svetskog rata“, *Istorija 20. veka* 2016/1, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2016, str. 127.

⁷ „Ukaz o ratifikaciji Ugovora o miru sa Italijom“, *Službeni list FNRI*, 29.08.1947, str. 1001-1085.

⁸ Miljan Milkić, „Obnova trgovinskih veza Jugoslavije i Italije posle Drugog svetskog rata“, op. cit., str. 128.

⁹ Miljan Milkić, „Obnova trgovinskih veza Jugoslavije i Italije posle Drugog svetskog rata“, op. cit., str. 135.

dominantno učešće poljoprivrede ustupa mesto većem učešću industrije. Do početka 90-ih godina XX veka, italijanska ekonomija trpi uticaje svetskih kriza, a njen relativno stabilan razvoj odvija se u okviru Evropske ekonomske zajednice. U tom periodu, Srbija je u sastavu SFRJ, njen ekonomski razvoj se odvija po modelu centralno-planske privrede, a sredstva za proizvodnju su u državnoj ili društvenoj svojini.

Do kraja XX veka, tačnije do pada Berlinskog zida, secesije Jugoslavije i ulaska njenih bivših republika, tek osamostaljenih država u proces tranzicije, trgovinska saradnja Jugoslavije i Italije, kao reprezenata dva različita privredna sistema, kretala se u stabilnim okvirima, a obim i vrednost trgovinske razmene u tom periodu je beležila spori rast koji je pratio unapređenje njihovih političkih odnosa i odvijao se u atmosferi hladnoratovske podele sveta. U tom periodu, Italija je bila članica Evropske zajednice, a Srbija jedna od šest republika u sastavu bivše SFRJ, te njihov ekonomski razvoj, pojedinačno, kao i bilateralne spoljnotrgovinske odnose treba posmatrati u tom kontekstu.

Događaji koji su obeležili kraj 80-ih godina prošlog veka za Italiju su značili početak novog perioda prosperiteta, koji se bazirao na političkom i ekonomskom jačanju Evropske unije. U Srbiji, taj period je bio u znaku političke krize i konstituisanja nove nezavisne države. Ogromni ljudski i materijalni gubici, ekonomski razvoj u ratnim uslovima, ekonomska blokada od strane međunarodnih institucija, NATO agresija, veliki pritisak izbeglica iz bivših jugoslovenskih republika, potisnuli su ekonomiju u drugi plan, što će u budućnosti imati nesagledive posledice. Uslovi za početak procesa tranzicije stvoreni su tek početkom ovog veka. Srbija je u taj proces ušla sa velikim entuzijazmom i ambicijom da postane članica Evropske unije, ali su problemi nasleđeni iz prethodnog perioda, zajedno sa aktuelnim političkim, ekonomskim i društvenim problemima i krizama koje prate proces tranzicije znatno usporili njen napredak na tom putu i umanjili kvalitet nastalih promena. Jedan od postulata procesa tranzicije, čija je primena Srbiji donela značajnu korist, jeste otvaranje prema svetu i mogućnost saradnje sa inostranstvom po brojnim pitanjima, među kojima poseban značaj imaju ona ekonomske prirode.

U novijoj istoriji, ekonomska saradnja Srbije sa Italijom posmatra se u okviru saradnje Srbije sa Evropskom unijom. Sporazumi koje je Srbija potpisala sa Evropskom unijom, u periodu od 2000. godine do danas, čine osnovu i uporište za razvoj trgovinske i drugih oblika ekonomske saradnje Srbije i Italije. Među njima se, kao najsveobuhvatniji, ističe Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, zatim Prelazni sporazum o trgovini i trgovinskim pitanjima između EZ i Republike Srbije i Sporazum o trgovini tekstilnim proizvodima između Srbije i EU. Pravila, modeli i načini funkcionisanja ekonomske saradnje između Srbije i Italije konkretizovani su brojnim bilateralnim sporazumima i normativnim aktima kojima su, osim

oblasti trgovine, regulisane i oblast energetike, saobraćaja, naučno-tehnološkog razvoja i dr.

Makroekonomski pokazatelji privrednog razvoja Srbije i Italije

Aktuelno stanje ekonomija Srbije i Italije posledica je njihovog istorijskog razvoja, ekonomskog nasleđa i kvaliteta njihove bilateralne saradnje u prethodnim decenijama. Danas se ekonomski razvoj ove dve zemlje ne može posmatrati izolovano, van konteksta globalizacije i regionalizacije. Italija je zemlja koja zajedno sa Nemačkom, Francuskom i zemljama Beneluksa čini okosnicu najveće i, do danas, najuspešnije integracije na području Evrope. Njen ekonomski razvoj i položaj u međunarodnim ekonomskim odnosima definisani su smernicama Evropske unije i obično se analiziraju u njenim okvirima. I pored toga što ekonomski razvoj Italije poslednjih decenija trpi brojne negativne uticaje unutrašnjih političkih kriza, ali i uticaje globalnih i evropskih ekonomskih neravnoteža, parametri ekonomskog razvoja ovu zemlju svrstavaju u red ekonomski najrazvijenijih zemalja Evropske unije. Nasuprot Italiji, Srbija je zemlja koja je već pune tri decenije u procesu tranzicije. Prema nivou ekonomskog razvoja Srbija se danas nalazi na prvom mestu u grupi zemalja u tranziciji, ali na začelju u poređenju sa zemljama Evropske unije. Poslednjih godina postignuta je makroekonomska stabilnost, a njena održivost zavisiće od buduće ekonomske politike, daljeg toka procesa tranzicije, odnosa sa Evropskom unijom, Rusijom i drugim politički i ekonomski kredibilnim zemljama i delovima sveta.

Uporedni prikaz makroekonomskih pokazatelja privrednog razvoja Srbije i Italije ilustruje značajne razlike koje postoje u nivou privrednog razvoja ove dve zemlje. Te razlike generišu njihovu bilateralnu saradnju i determinišu obim i intenzitet te saradnje u raznim segmentima. U skladu sa pozicijama koje zauzima u evropskoj ekonomiji i međunarodnim ekonomskim odnosima, makroekonomski pokazatelji privrednog razvoja Italije se, očekivano, kreću u okvirima održivim unutar Evropske unije. Nasuprot tome, makroekonomske performanse Srbije su u skladu sa onima koje su svojstvene tranzicionim ekonomijama.

Tabela 1: Makroekonomski pokazatelji privrednog razvoja
Srbije i Italije 2017. godine uporedni prikaz

	Srbija	Italija
Površina (u km)	88.361	301.338
Stanovništvo (u mil)	7,0	60,5
GDP (u mlrd \$)	48,9	1.936,0
GDP per capita (u mlrd \$)	5.567	32.615
Inflacija (u %)	3,1	1,2
Nezaposlenost (u %)	15,8	11,2
FDI (u mil \$)	3.191	17.077
Spoljni dug (u mlrd \$)	29,6	2.676,5
Spoljni dug (% GDP)	74,4	122,3

Izvor: Podaci o površini i broju stanovnika: za Srbiju: <http://www.stat.gov.rs/>; za Italiju: <http://dati.istat.it/index.aspx?lang=en>; Podaci o spoljnom dugu: www.ceicdata.com/en/indicator/external-debt/ Ostali podaci: UNCTAD Handbook of Statistics Database; svim adresama pristupljeno 25.10. 2018. godine

Očigledno je da se radi o zemljama koje se značajno razlikuju, ne samo po položaju i statusu koji imaju u odnosima sa Evropskom unijom, već su razlike prisutne i kada su u pitanju drugi važni pokazatelji veličine i nivoa ekonomskog razvoja, pre svega: površina, broj stanovnika i veličina bruto domaćeg proizvoda. U posmatranoj godini, ostvarena vrednost GDP Italije je bila gotovo četrdeset puta veća od vrednosti GDP Srbije, odnosno šest puta veća ukoliko posmatramo vrednost GDP u *per capita* iznosu. Takođe, u poređenju sa Srbijom, Italija ima niže stope inflacije i nezaposlenosti, dok obe zemlje imaju relativno visok spoljni dug. Visok nivo eksterne zaduženosti spada u red većih problema italijanske ekonomije. U skladu sa aktuelnom klasifikacijom MMF-a, Italija je osma po veličini ekonomija na svetu i treća ekonomija u okviru Evrozone. Takav rang, italijanske ekonomije, i činjenica da ima veoma razvijene ekonomske odnose sa SAD i drugim ekonomski uticajnim zemljama sveta, nedvosmisleno potvrđuje da nije mogla ostati izolovana od negativnih efekata velikih kriza koje su se odigrale krajem prve decenije ovog veka. Uz to, dodatni pritisak na njenu ekonomiju poslednjih godina vrši veliki priliv migranata i prirodne katastrofe – zemljotresi kojima su bili pogođeni ekonomski najsiriomašniji delovi zemlje. Sporadična makroekonomska nestabilnost u Italiji je pod kontrolom Evropske unije, kratkoročna stabilnost se obezbeđuje vladinim odlukama uz pomoć i

finansijsku podršku integracije, dok su ekonomska stabilnost i razvoj na dugi rok definisani smernicama zajedničke ekonomske politike.

U pogledu priliva stranih direktnih investicija Italija je, prema iznetim podacima, daleko ispred Srbije. Priliv stranih investicija, u posmatranoj 2017. godini, bio je gotovo 5,5 puta veći od priliva koji je zabeležen u Srbiji. To je logično ako imamo u vidu da pripadnost Italije velikom i sve širem tržištu Evropske unije opredeljuje značajan broj investitora iz Evrope i sveta da ulažu sredstva u razvoj njene privrede, nalazeći u tome interes za siguran plasman svojih proizvoda i usluga i profitabilnije poslovanje. Interes za ulaganje u razvoj italijanske privrede imaju posebno investitori iz zemalja Evropske unije, dajući na taj način doprinos, ne samo bržem ekonomskom razvoju i ekonomskoj stabilnosti Italije, već i Evropske unije.

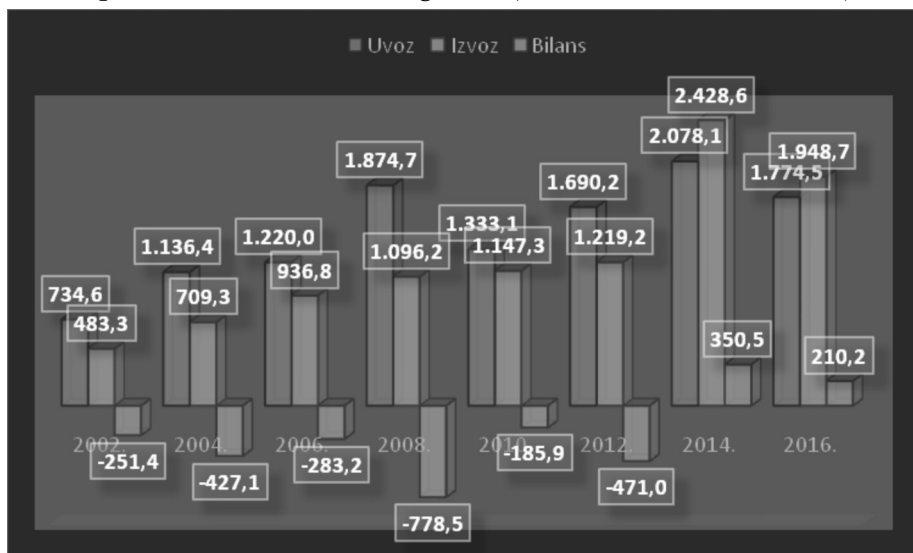
Bilateralna trgovina: aktuelno stanje i potencijali

Od početka procesa tranzicije i orijentacije ka članstvu u evrointegracijama Srbija prednost u spoljnotrgovinskim odnosima daje zemljama Evropske unije. Izvoz Srbije u zemlje Evropske unije 2017. godine činio je oko 67% njenog ukupnog izvoza, dok je iste godine 62% ukupnog uvoza bilo poreklom iz zemalja Evropske unije.¹⁰ Spoljnotrgovinska orijentacija Srbije ka zemljama Evropske unije datira s početka ovog veka, a motivisana je nastojanjem Srbije da tranzicioni put pređe za što kraće vreme i bez većih ekonomskih posledica dostigne željeni status članice. Takođe, veliko tržište Evropske unije je prilika za plasman domaćih proizvoda i usluga za kojima na tom tržištu postoji tražnja, a razvoj spoljnotrgovinskih odnosa sa zemljama Evropske unije može doprineti razvoju i unapređenju i drugih oblika ekonomske saradnje između Srbije i ovog dela Evrope.

Ekonomska saradnja između Srbije i Italije, posmatrano od 2000. godine do danas, može se opisati kao stabilna, raznovrsna i sa tendencijom rasta i stalnog unapređenja. Kao i sa drugim članicama Evropske unije, Srbija i u trgovini sa Italijom ima pogodnosti preferencijalne trgovine, odnosno pretežno bescarinski izvoz, kao i izvoz bez kvantitativnih ograničenja.

¹⁰ Da je Srbija imala značajne koristi od trgovinske i ekonomske integracije sa Evropskom unijom svedoče i podaci da je vrednost srpskog izvoza u u Uniju zabeležila rast od 3,2 milijarde evra u 2009. godini na 9,9 milijardi evra u 2017. godini. The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia, *Benefits from Serbia – EU trade*, Internet: <https://europa.rs/serbia-and-the-eu/trade/benefits-from-serbia-eu-trade/?lang=en>, 20/05/2019/

Grafikon 1: Spoljnotrgovinska razmena Srbije i Italije
u periodu od 2002. do 2016. godine (uvoz, izvoz i bilans u mil.\$)



Izvor: WITS – World Integrated Trade Solutions, Internet: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ITA/Year/TradeFlow>, pristupljeno: 27. 10.2018.

Na osnovu prikazanih podataka, možemo zaključiti da su pogodnosti preferencijalne trgovine imale pozitivne efekte na razvoj spoljnotrgovinskih odnosa između Srbije i Italije. Posmatrano od 2002. do 2008. godine njihova spoljnotrgovinska razmena, po obimu i vrednosti beleži rast. U 2008. godini vrednost te razmene od 1,9 milijardi dolara na strani uvoza i 1,1 milijardu dolara na strani izvoza, pozicionirala je Italiju na mesto trećeg spoljnotrgovinskog partnera Srbije. Narednih godina, pod uticajem negativnih efekata svetske ekonomske krize, dolazi do smanjenja spoljnotrgovinske razmene u globalnim okvirima, a posledice se odražavaju i na bilateralne trgovinske odnose Srbije i Italije. Počev od 2010. godine, zapaža se trend rasta izvoza Srbije u Italiju, koji na kraju posmatranog perioda obezbeđuje Srbiji suficit u spoljnotrgovinskom bilansu sa Italijom. Prema ostvarenom izvozu Italija je na samom vrhu liste značajnih spoljnotrgovinskih partnera Srbije, dok se prema ostvarenom uvozu nalazi na drugom mestu iza Nemačke.¹¹

Srbija iz Italije uvozi delove i pribor za motorna vozila, poluobrađenu kožu, proizvode od plastike, sintetičke proizvode, lekove, poluproizvode za industriju obuće, keramičke pločice i poljoprivredne mašine. Među najznačajnije izvozne proizvode koje Srbija plasira na italijansko tržište

¹¹ <http://www.pks.rs/MSaradnja.aspx?id=0&> dostupno: 9. novembar 2018. godine.

spadaju: automobili, proizvodi od rafinisanog bakra, sintetički proizvodi, kukuruz, gume za putničke automobile, obuća, lim i električni proizvodi. Ovakva struktura spoljnotrgovinske razmene posledica je strukture italijanskih investicija koje su u prethodnim godinama usmeravane u srpsku privredu.¹² Takođe, veliki deo izvoza finalnih proizvoda (automobili, električni aparati i sl.) Srbija ostvaruje zahvaljujući italijanskim kompanijama koje su uložile svoj kapital i posluju u pomenutim industrijama.

Sa gotovo svim zemljama Evropske unije, osim sa Italijom, Srbija beleži deficit u spoljnotrgovinskoj razmeni. Pozitivan spoljnotrgovinski bilans koji poslednjih godina ostvaruje u trgovini sa Italijom posledica je prisustva italijanskih kompanija u ključnim sektorima srpske industrije, ali i uspešnog razvoja bilateralne ekonomske saradnje koja se realizuje kroz brojne zajedničke projekte, udruženja i poslovne aktivnosti u koje su uključeni i italijanski i srpski privrednici. Interes je Srbije da se uspešni trgovinski odnosi sa Italijom nastave i unapređuju u budućnosti. Imajući u vidu da je najveća italijanska investicija plasirana u automobilsku industriju, a da su, istovremeno, automobili najznačajniji izvozni proizvod na italijansko tržište, govori o veličini kapaciteta određene industrije u iskorišćavanju ekonomije obima, odnosno, kada se radi o bilateralnoj trgovini, o prisustvu intrasektorske trgovine u ukupnoj trgovini posmatranih zemalja. Aktuelan trend u razmeni Srbije i Italije determinisan je: geografskim položajem i blizinom ova dva tržišta, stepenom diferencijacije proizvodnje unutar određenih sektora, trgovinskim sporazumima, kako između Srbije i Italije tako i između Srbije i Evropske unije, i uticajem velikih transnacionalnih kompanija poreklom iz Italije, koje su svojim kapitalom prisutne na srpskom tržištu u raznim oblastima, a najviše u automobilskoj industriji, tekstilnoj industriji, industriji mašina i aparata i sl. Pravci budućeg razvoja spoljne trgovine između Srbije i Italije biće uslovljeni daljim interesovanjem italijanskih investitora za ulaganja u privredu Srbije, mogućnostima za stabilno i profitabilno poslovanje na ovom području, ali i odnosima Srbije i Evropske unije, odnosno, napretkom Srbije u procesu pridruživanja ovoj integraciji.

Saradnja Srbije i Italije u oblasti investicija

Krupne geopolitičke promene koje su obeležile kraj XX veka imale su niz implikacija na sistem savremenih međunarodnih ekonomskih odnosa. Regionalno povezivanje zemalja u osnovi je pretpostavljalo jačanje njihove političke pozicije u međunarodnim odnosima, ali i jačanje njihovih ekonomskih odnosa. Najznačajniji instrumenti sprovođenja nove liberalne politike globalnih ekonomskih odnosa bili su uklanjanje prepreka

¹² Privredna komora Srbije „Spoljnotrgovinska razmena Republike Srbije i Republike Italije“, mart 2018.

međunarodnoj trgovini i međunarodnom kretanju kapitala. Liberalizacija međunarodnog kretanja kapitala je, u razvojnom smislu, imala dvostruki pozitivni efekat: zemlje koje su ekonomski razvijene dobile su mogućnost da beleže još brži napredak, dok su ostale zemlje zahvaljujući mogućnosti priliva stranih direktnih investicija dobile šansu za unapređenje svojih ekonomija i smanjenje siromaštva. Razvojni aspekt stranih direktnih investicija posebno je vidljiv u grupi zemalja u tranziciji koje su, usled svih političkih i ekonomskih događaja koji su pratili njihov prelaz sa centralno-planskog na sistem tržišne ekonomije, ostale bez sopstvene akumulacije i postale razvojno zavisne od priliva inostranog kapitala. Jedna od takvih zemalja je i Srbija. Značaj stranih direktnih investicija za razvoj srpske privrede danas je isti kao i pre tri decenije kada je Srbija ušla u proces tranzicije, s tom razlikom što se danas investiciona aktivnost odvija u pravno i administrativno regulisanijem i transparentnijem sistemu u odnosu na onaj koji je važio na početku tranzicije.¹³

Najveći priliv stranih direktnih investicija u prethodne tri decenije zabeležen je iz zemalja Evropske unije. Investiciona aktivnost velikih preduzeća poreklom iz zemalja unije i njihovo interesovanje da posluju na teritoriji Republike Srbije, determinisano je geografskom blizinom tržišta, izuzetno povoljnim saobraćajno-geografskim položajem Srbije, njenim napretkom u procesu evrointegracija i dugogodišnjim spoljnotrgovinskim partnerstvom koje Srbija ima i neguje sa zemljama Evropske unije. Vodeći investitori u privredu Srbije od početka tranzicije do danas su: Austrija, Nemačka, Holandija, Luksemburg, Francuska i Italija. Činjenica da se po vrednosti ulaganja u srpsku privredu Italija nalazi tek na šestom mestu, ne umanjuje značaj koji ova zemlja ima kao investitor. Naprotiv, mnogi drugi aspekti merenja pozicije i značaja koji određena zemlja ima kao investitor, kao što su veličina pojedinačnih kompanija, vrednost njihovih pojedinačnih investicija, broj investicionih projekata i slično, obezbeđuju Italiji bolju poziciju ili čak prednost u odnosu na druge značajne investitore iz Evropske unije.¹⁴

¹³ U prvim godinama procesa tranzicije prvi talas stranog investiranja svodio se na privatizaciju društvenih preduzeća, naročito onih koja su imala razvijeno tržište i lanac snabdevanja poput duvanske, prehrambene i metaloprerađivačke industrije. Društvena preduzeća sa svojom lošom infrastrukturom, zastarelom opremom i velikim brojem radnika, predstavljala su lak plen za moćne transnacionalne kompanije koje su, kupujući ih, u stvari kupovale povlašćen položaj na srpskom tržištu. Novaković Marko, Rapaić Stevan, „Uticaj Zakona o ulaganjima na priliv stranih direktnih investicija u Republiku Srbiju“, *Srpska politička misao*, vol. 52, 2/2016, str. 170.

¹⁴ Interesantan je podatak da sporazum o podsticanju i zaštiti ulaganja koji je Srbija 2000. godine zaključila sa Italijom još uvek nije zvanično stupio na snagu. Uprkos tome, preduzeća iz ove zemlje predstavljaju najznačajnije investitore u Srbiji, a Italija

Saradnja u oblasti investicija između Srbije i Italije ima korene još u periodu između dva svetska rata. I u to vreme je, kao i danas, strani kapital bio nužan uslov ekonomskog progressa, bez obzira na ekonomsku cenu koja je za to plaćana.¹⁵ Italijanski kapital je, u tom periodu, činio 7,2% ukupno uloženog inostranog kapitala u bankarski sektor, odnosno 30,1% inostranog kapitala uloženog u sektor osiguranja.¹⁶ U manjoj meri, Italija je svojim investicijama bila prisutna i u automobilskoj industriji, sektoru energetike, eksploataciji rudnih bogatstava i sl. Gotovo osam decenija kasnije, deo ekonomske istorije vezan za strane investicije se ponavlja: strane direktne investicije za srpsku privredu imaju razvojni značaj, a i struktura investicija po zemljama porekla nije se značajnije promenila u odnosu na period između dva svetska rata. I danas Italija spada u red vodećih investitora u srpsku privredu, a najveće investicije su plasirane u automobilsku industriju, tekstilnu industriju i sektor bankarstva i osiguranja.¹⁷

jednog od najznačajnijih spoljnotrgovinskih partnera. Izvor: Stevan Rapaić, *Uloga stranih direktnih investicija u lokalnom ekonomskom razvoju u Republici Srbiji (2001–2013)*, doktorska disertacija, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2016. str. 114.

¹⁵ Božo Drašković, Saša Milivojević, „Zamke razvojne uloge stranog kapitala“, Zbornik radova *Strane direktne investicije i privredni rast u Srbiji*, Naučno društvo ekonomista Srbije sa Akademijom ekonomskih nauka i Ekonomskim fakultetom, Beograd, 2016, str. 213.

¹⁶ Sergije Dimitrijević, *Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije*, Nolit, Beograd, 1958, str. 36.

¹⁷ Italijansko prisustvo u Srbiji je najizraženije u sektoru tekstilne i obućarske industrije, a među kompanijama koje imaju svoje proizvodne pogone u Srbiji najznačajnije su Golden Lady, Benetton i Calzedonia. Ipak najznačajnije italijansko prisustvo jeste u Kragujevcu gde su Italijani zajedno sa Vladom Srbije uložili 950 miliona evra u pokretanje FIAT-ove proizvodnje vozila. Ovo je ujedno i treća najznačajnija strana direktna investicija u Srbiji, koja ima ogroman značaj za lokalni ekonomski razvoj. Dolazak FIAT-a uticao je na odluku mnogih drugih italijanskih kompanija iz sektora auto, mašinske ili elektro industrije da otvore svoje proizvodne pogone u Srbiji. Što se tiče finansija, u bankarskom sektoru ističu se italijanske investicije u Banku Intesu, UniCredit i Findomestic banku. S druge strane, kada je reč o sektoru osiguranja, Gruppo Generali je od 2006. godine, vlasnik 50% kapitala Delta osiguranja, dok je Fondiaria – SAI 2008. godine, postala vlasnik osiguravajućeg društva DDOR Novi Sad. Izvor: Stevan Rapaić, *Uloga stranih direktnih investicija u lokalnom ekonomskom razvoju u Republici Srbiji (2001–2013)*, op. cit., str. 145.

Tabela 3: Deset najvećih italijanskih kompanija u privredi Srbije po visini ulaganja od početka procesa tranzicije do danas

Broj	Naziv kompanije	Sektor	Opština	Okvirna visina investicije u mil. evra	Okvirni broj radnih mesta
1.	Intesa Sanpaolo	Bankarstvo	više	1.355,00	3.053
2.	Fiat	Automobilska industrija	Kragujevac	950,00	2.926
3.	Unipol Sai S.P.A.	Osiguranje	Novi Sad	262,00	1.342
4.	Cogeme group	Automobilska industrija	Kikinda	100,00	680
5.	Golden Lady	Tekstilna industrija	Valjevo, Loznica	62,40	1.782
6.	Vibac S.P.A.	Pakovanje	Jagodina	60,00	300
7.	Calcedonia	Tekstilna industrija	Sombor, Subotica	46,50	2.942
8.	Benetton group	Tekstilna industrija	Niš	36,10	2.000
9.	Assicurazioni Generali S.P.A.	Osiguranje	Novi Beograd	30,00	2.432
10.	Gruppo Fantoni	Industrija nameštaja i prerađivačarstva drveta	Ivanjica	30,00	105

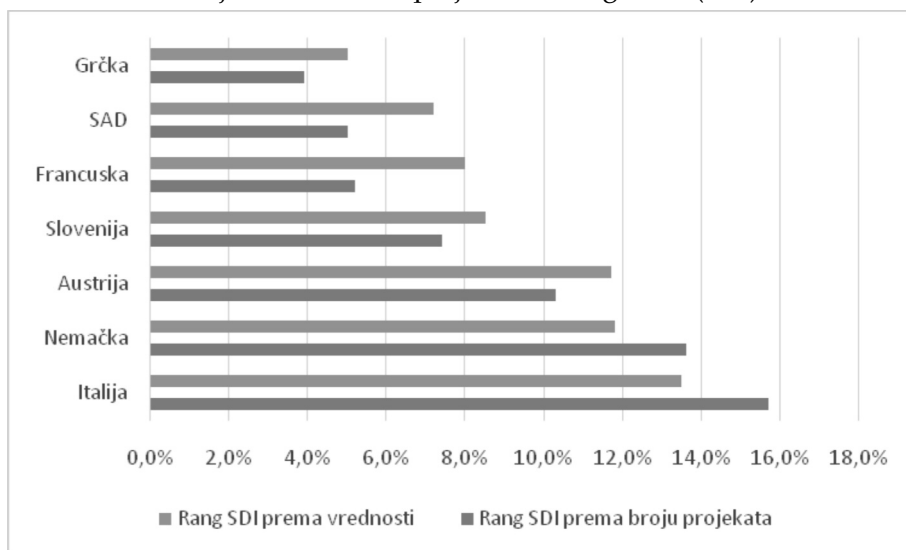
Izvor: PKS, Spoljnotrgovinska razmena Republike Srbije i Republike Italije, mart 2018. str. 5-6.

Na skali od deset zemalja rangiranih prema ukupnoj vrednosti investicija plasiranih u privredu Srbije u periodu od 2010. do marta 2018. godine, Italija se nalazi na osmom mestu sa ulaganjem u vrednosti od 0,751 milijarde evra. Ispred nje su Holandija (2.395 milijardi evra), Austrija (1.964), Luksemburg (1.902), Ruska Federacija (1.539), Nemačka (1.056), Švajcarska (0,880) i Francuska (0,837 milijarde evra), a slede Velika Britanija i Kipar, čije investicije taksativno iznose 0,483 odnosno 0,451 milijarde evra (Razvojna Agencija Srbije). Situacija je drugačija ukoliko italijanske investicije u Srbiju posmatramo kroz prizmu veličine pojedinačnih kompanija i vrednosti njihovih pojedinačnih investicija. Po tom kriterijumu, kompanije poreklom iz Italije nalaze se među prvih pet mesta na listi najznačajnijih inostranih kompanija koje posluju u Srbiji: Intesa Sanpaolo na toj listi zauzima drugu, a Fiat petu poziciju. Na prvom mestu je norveški Telenor, a na trećem i četvrtom belgijski Delhaize i austrijski Telekom (Razvojna agencija Srbije).

Poput stranih investitora iz drugih zemalja i italijanske kompanije svoj kapital usmeravaju pretežno ka razvijenijim industrijskim centrima u severnom, zapadnom i centralnom delu Srbije (Beograd, Vojvodina, Šumadija, Mačva) dok su u značajno manjoj meri prisutni u regionu južne i istočne Srbije. Ovakva orijentacija u pogledu investicionih plasmana ima opravdanja ako se ima u vidu da je profitabilnost investicija direktno uslovljena: kvalitetnom saobraćajnom i putnom infrastrukturom, koja omogućava dobru povezanost sa izvoznim tržištima i snižava troškove transporta, visoko kvalifikovanom radnom snagom koja se poslednjih decenija, zahvaljujući unutrašnjim migracijama, koncentriše na tom području, i većim mogućnostima za unapređenjem poslovanja i ostvarivanjem poslovnih kontakata. Beograd i Vojvodina, kao i ostale pomenute oblasti, zahvaljujući tim prednostima imaju mogućnost da privuku više investicija, što zaoštrava postojeći problem regionalnih dispariteta u Srbiji.

Posmatrano na godišnjem nivou, Italija je, prema broju projekata i vrednosti ukupnih investicija, 2016. godine bila najznačajniji partner srpskih preduzeća o čemu govore podaci iz narednog grafikona:

Grafikon 2: Rang zemalja po vrednosti investicija u Srbiju i broju investicionih projekata 2016. godine (u %)



Izvor: Development Agency of Serbia, *Why Invest in Serbia*, op. cit., p. 4.

Danas se saradnja u oblasti investicija između Srbije i Italije odvija u jednom složenom ekonomskom, političkom i društvenom ambijentu i trpi uticaje globalne ekonomije, odnosa Srbije i Evropske unije, i ekonomskih dubioza

procesa tranzicije u Srbiji. Pravac i intenzitet njihove buduće investicione saradnje zavisice, pre svega, od političke i makroekonomske stabilnosti Srbije i zemalja njenog okruženja, a zatim i od daljeg razvoja i unapređenja postojeće mreže institucionalnih odnosa čiji je zadatak da obezbeđuje nove investicione projekte i pruža podršku onima koji su u fazi realizacije. Takođe, struktura italijanskih investicija u srpsku privredu u budućnosti će biti uslovljena raspoloživim stručnim kadrovima iz raznih oblasti.

U pogledu sektorske strukture ulaganja, fokus interesovanja italijanskih investitora u narednom periodu biće i dalje u sektoru industrije, u onim granama gde su italijanska preduzeća već prisutna i imaju iskustva u poslovanju. Što se tiče ulaganja u sektor usluga, italijanske kompanije će sa finansija i osiguranja svoje interesovanje preusmeriti na propulzivnije grane, kao što je sektor informacionih tehnologija, turizam i ugostiteljstvo, saobraćaj, transport i dr. Postoje indicije da će italijanske kompanije u budućnosti svoja ulaganja u srpsku privredu preusmeriti sa industrije i usluga prema postrojenjima za eksploataciju obnovljivih izvora energije.¹⁸ Srbija poseduje značajne potencijale za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, njihovi tehnički kapaciteti su procenjeni, ali još uvek ne postoje zvanične informacije o ekonomskoj isplativosti njihove eksploatacije. Udeo obnovljivih izvora energije u ukupnom energetsom sistemu Srbije je jako nizak, kao i dosadašnji nivo investicija u njihovu eksploataciju. U domaćem sektoru energetike je već svojim investicijama prisutno nekoliko italijanskih preduzeća, a očekuje se da će se u bližoj budućnosti njihov broj povećati.¹⁹ Saradnja u oblasti energetike između Srbije i Italije je, takođe, veoma značajan aspekt njihovih ekonomskih odnosa. Pravni okvir te saradnje čini Sporazum o saradnji u oblasti energetike potpisan 2011. godine, dok ekonomski motiv za veća ulaganja u proizvodnju obnovljivih izvora energije i intenzivniju razmenu čine obostrano priznate olakšice u njihovoj proizvodnji i razmeni.

¹⁸ Roberto Sciarone, "Italy and Serbia's European Union Candidacy: Perspectives for Cooperation and Economic Development", in Rudić Srđan, Biagini Antonello & Vučetić Biljana (eds), *Serbian-Italian Relations: History and Modern Times*, The Institute of History Belgrade, Collection of works, vol. 28, Sapienza University, Rome, 2015, p. 292.

¹⁹ Ovakva očekivanja su u skladu sa činjenicom da se Srbija nalazi u procesu pridruživanja Evropskoj uniji i da taj proces između ostalog, podrazumeva i usklađivanje energetske politike Srbije sa onom koja je na snazi u Evropskoj uniji. Sektor obnovljivih izvora energije u čitavoj Evropi ima veliku razvojnu perspektivu. Energetska efikasnost je jedan od glavnih ciljeva Evropske unije i njene članice imaju obavezu da do 2020. godine obezbede 20% proizvodnje upotrebom alternativnih izvora energije. European Commission, Directorate – General for Energy, *Energy 2020: A Strategy for Competitive, Sustainable and Secure Energy*, 2011, Internet: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2011_energy2020_en_0.pdf, 20/05/2019.

Zaključak

Razvoj ekonomskih odnosa i ekonomske saradnje Srbije i Italije ima dugu tradiciju. Kontinuitet, dinamika i kvalitet tih odnosa su, u različitim istorijskim razdobljima, bili uslovljeni geopolitičkim okolnostima i brojnim ekonomskim činionicima. U novijoj istoriji, odnosi ove dve zemlje determinisani su: procesom globalizacije, jačanjem procesa evrointegracije i tranzicijom u kojoj se Srbija nalazi već skoro tri decenije. Posmatrajući razvoj ekonomske saradnje Srbije i Italije od početka ovog veka do danas, sa aspekta njihovih spoljnotrgovinskih odnosa, može se zaključiti da je ona imala jedan stabilan i napredan razvojni tok. Osnovu te saradnje, kao i sa drugim zemljama Evropske unije, činili su preferencijalni trgovinski sporazumi. Struktura spoljne trgovine Srbije i Italije odgovara strukturi koju Srbija ima u trgovini sa drugim članicama Evropske unije i razvijenim zemljama sveta. Najveće učešće u izvozu Srbije na italijansko tržište imaju sirovine i poluproizvodi, ali i automobili dok se iz Italije najviše uvoze poljoprivredne mašine, delovi za automobilsku industriju i proizvodi višeg stepena finalizacije. Struktura spoljne trgovine ove dve zemlje determinisana je strukturom investicija koje su iz Italije u poslednje dve decenije plasirane u privredu Srbije. Po obimu i vrednosti uloženog kapitala Italija se nalazi na osmom mestu, dok je po veličini pojedinačnih kompanija i vrednosti njihovih pojedinačnih investicija, kao i po broju investicionih projekata, znatno bolje pozicionirana na rang listi investitora iz Evrope i sveta. Očekuje se da pozitivne tendencije u ekonomskoj saradnji Srbije i Italije budu nastavljene i u budućnosti, uprkos brojnim izazovima sa kojima se susreće Evropska unija, a koji imaju konsekvence na ekonomiju Italije, i uprkos svim problemima koji u sklopu procesa tranzicije opterećuju srpsku ekonomiju. Izvesno je da će u pogledu investicija naglasak interesovanja italijanskih kompanija i u narednom periodu biti na onim granama industrije u kojima su italijanska preduzeća već prisutna i imaju iskustva u poslovanju, a zatim i na sektoru uslužnih delatnosti – pre svega informacionih tehnologija, turizma, ugostiteljstva i sl. Postoje indicije da će italijanske kompanije u budućnosti svoja ulaganja u srpsku privredu sa industrije i usluga preusmeriti prema postrojenjima za eksploataciju obnovljivih izvora energije, što bi, svakako, povoljno uticalo na kvalitet strukture izvoza Srbije i to kako na italijansko, tako i na tržišta drugih zemalja Evrope.

Bibliografija

- Ceic data, *External Debt*, Internet: www.ceicdata.com/en/indicator/external-debt/, 25/10/2018.
- Ćorović, Vladimir, *Istorija srpskog naroda*, knjiga 1, Ars Libri, Beograd, 1997.
- Development Agency of Serbia, *Why Invest in Serbia*, March 2017, Internet: <http://ras.gov.rs/uploads/2017/03/why-invest-site-1.pdf>, 10/11/2018.

- Dimitrijević, Sergije, *Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije*, Nolit, Beograd 1958.
- Drašković, Božo, Milivojević Saša, „Zamke razvojne uloge stranog kapitala“, zbornik radova *Strane direktne investicije i privredni rast u Srbiji*, Naučno društvo ekonomista Srbije sa Akademijom ekonomskih nauka i Ekonomskim fakultetom, Beograd, 2016.
- European Commission, Directorate – General for Energy, *Energy 2020: A Strategy for Competitive, Sustainable and Secure Energy*, 2011, Internet: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2011_energy_2020_en_0.pdf, 20/05/2019.
- Marčeta, Milica, „Značaj arheoloških parkova za turistička kretanja – primer Srbija“, *Zbornik radova departmana za geografiju, turizam i hotelijerstvo*, 45-1/2016, Prirodno matematički fakultet, Novi Sad.
- Milkić, Miljan, „Obnova trgovinskih veza Jugoslavije i Italije posle Drugog svetskog rata“, *Istorija 20. veka*, 2016/1, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2016.
- MMF, IMF DataMapper, Internet: <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWorld>, 20/05/2019.
- National Institute of Statistics, I.Stat, Internet: <http://dati.istat.it/index.aspx?lang=en>, 25/10/2018.
- Novaković, Marko i Rapaić, Stevan, „Uticaj Zakona o ulaganjima na priliv stranih direktnih investicija u Republiku Srbiju“, *Srpska politička misao*, vol. 52, 2/2016, Institut za političke studije, Beograd.
- Privredna komora Srbije, „Spoljnotrgovinska razmena Republike Srbije i Republike Italije“, mart 2018.
- Rapaić, Stevan, *Uloga stranih direktnih investicija u lokalnom ekonomskom razvoju u Republici Srbiji (2001–2013)*, doktorska disertacija, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2016. Dostupno na web sajtu: http://www.fpn.bg.ac.rs/wpcontent/uploads/2016/12/Stevan_Rapaic_Disertacija_FPN.pdf
- Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, Internet: <http://www.stat.gov.rs/>, 25/10/2018.
- Sciarrone, Roberto, “Italy and Serbia’s European Union Candidacy: Perspectives for Cooperation and Economic Development“, in Rudić Srđan, Biagini Antonello & Vučetić Biljana (eds), *Serbian-Italian Relations: History and Modern Times*, The Institute of History Belgrade, Collection of works, vol. 28, Sapienza University, Rome, 2015.
- Stojković, Momir, *Balkanski ugovorni odnosi 1876–1996*, Službeni list, Beograd, 1998.
- The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia, *Benefits from Serbia – EU trade*, Internet: <https://europa.rs/serbia-and-the-eu/trade/benefits-from-serbia-eu-trade/?lang=en>, 20/05/2019/

UNCTAD Handbook of Statistics Database, Internet: http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en, 25/10/2018.

„Ukaz o ratifikaciji Ugovora o miru sa Italijom“, *Službeni list FNRJ*, 29.8.1947.

World Bank Group, WITS – World Integrated Trade Solutions, Internet: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ITA/Year/Trade Flow>, 27/10/2018.

Živojinović, Dragoljub, *U potrazi za imperijom: Italija i Balkan početkom XX veka*, Albatros plus, Beograd, 2013.

Ivana BOŽIĆ MILJKOVIĆ

ECONOMIC RELATIONS BETWEEN THE REPUBLIC OF SERBIA AND THE REPUBLIC OF ITALY

ABSTRACT

The paper analyzes the economic relations of the Republic of Serbia with the Republic of Italy in new geostrategic and geoeconomic relations. Since the beginning of the 21st century, these two countries have reached stable and growing cooperation in the field of foreign trade. In the last two years, Italy is a very important foreign trade partner of Serbia and also belongs to the group of a small number of countries with which Serbia has a surplus in foreign trade. Italy is also one of the leading countries by the volume and value of foreign direct investments invested in the development of the Serbian economy since the beginning of the transition process to date. The current volume and intensity of economic cooperation between Serbia and Italy have roots in the history of their economic relations. The current political and economic relations of Serbia with the European Union will determine the direction of future development and cooperation.

Key words: economic cooperation, foreign trade, investments, Serbia, Italy, European Union.